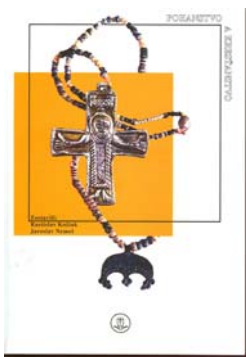

Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5.-6. II. 2003 v Banskej Bystrici.

Eds. Rastislav Kožiak – Jaroslav Nemeš.
Bratislava: Chronos, 2004. 320 s.

ISBN 80-89027-12-1

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené. Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

Činnosť dominikánov v Strednej a Južnej Amerike v 16. storočí

Gabriel Hunčaga

HUNČAGA, Gabriel: *Dominican Activities in Central and South America in the 16th century*. In: Pohanstvo a kresťanstvo. Bratislava: Chronos, 2004, p. 257-274.

Considering all the historical limitations, it is possible to state that Dominicans deserve recognition for their performance in the difficult model of the so-called symbiotic evangelism. Dominicans are distinct in the history of missionary activities in Latin America as the ideologues of the emancipation of Native Americans from the institutional subjection to colonists. Their attitudes influenced the future generations of missionaries, theologians and politicians.

KEYWORDS: History, History of Latin America, Dominican order and missions

ÚVOD

Objavenie Ameriky Krištofom Kolumbom v roku 1492 prinieslo Európe mnoho nového a postavilo jej kresťanské hodnoty pred viaceré výzvy. Jedna z prvých, ktorá zaznela takmer ihneď po príchode do Nového sveta, bola výzva na kristianizáciu národov žijúcich na objavených územiach. Už súčasníci si boli vedomí toho, že od čias pokresťančenia Európy je Nový svet najväčším misijným územím. V tomto ohľade sa misionárom skutočne podarilo obdivuhodné dielo. Ak prijmeme tézu o tom, že sa v Európe kresťanstvo šírilo od staroveku až do konca 14. storočia je takmer neuveriteľné, že na území niekoľkonásobne väčšom prebehla základná plošná kristianizácia v priebehu niekoľkých stoviek rokov, od 16. do 19. storočia. Rozhodujúcim pre túto činnosť bolo z viacerých dôvodov 16. storočie a pôsobenie misionárov najmä z radov zobravých reholí¹. Práve im bola zverená úloha pokresťančenia nových území a v danej dobe sa pre túto činnosť aj najviac hodili. Jednotlivé mendikantské rehole (dominikáni, františkáni, augustiniáni, karmelitáni, kapucíni) boli centrálné spravované, hlavní predstavení mali sídlo v Ríme a najmä františkáni s dominikánmi boli už od čias svojho vzniku nositeľmi tradičných hodnôt apoštolského spôsobu života, ktoré priniesli novú etapu v misijnej činnosti

¹ Jezuiti tu zahájili svoju činnosť až v roku 1549 a prvú provinciu založili v roku 1553. Dussel, E.: *Historia general de la Iglesia en América Latina*. Bd. I/1: *Introducción general*, Salamanca, 1983, s. 554.

cirkvi - spoločný život, putovanie a chudoba.² Až do konca 16. storočia tak bola miestna cirkev v Novom svete takmer výlučne cirkvou rehoľníkov.³

Kristianizácia prebiehala v niekoľkých etapách a bola úzko spojená s conquistou celého Nového sveta, ktorá mala dve, vzájomne veľmi úzko súvisiace roviny:

1. Kolonizačnú, zameranú na ovládnutie nových území, získanie nerastného bohatstva a početnej pracovnej sily na prácu v baniach, na plantážach a v dielňach na výrobu cukru.
2. Misijnú, zameranú na pokresťančenie domorodého obyvateľstva a z pohľadu Európana aj na zvýšenie jeho životnej kvality tzv. scivilizovaním miestneho barbarského spôsobu života.⁴

Svojím spôsobom obidve zložky navzájom záviseli jedna od druhej a boli úzko prepojené. Pre misijnú činnosť z toho vyplývali často ťažko prekonateľné prekážky a jej kvalita v sebe zahŕňala na jednej strane praktiky misionárov a na druhej strane právny systém, v ktorom samotná misia prebiehala. Tá sa uskutočňovala súčasne zhora aj zdola a konfrontácia pohanstva domorodcov s kresťanstvom kolonistov a misionárov prebiehala rituálne i kultúrne⁵. Celá conquista bola jedným ohromným podujatím, ktoré vo viacerých ohľadoch záviselo od celého radu právnych nariadení. Tie sa vyvíjali niekoľko desaťročí a ich súbor sa nazýva Patronátne právo (ďalej Patronát).⁶ Vo vlastnom slova zmysle sa jednalo o privilégia udelené portugalskej a španielskej korune pápežmi na vykonanie misijnej činnosti na nimi objavených územiach v tzv. Západných Indiách. Zahŕňovali v sebe rôzne práva a povinnosti, ktoré z toho pre obe koruny vyplývali. Z týchto bolo jedným z najvýznamnejších právo na menovanie a dosadzovanie biskupov, rovnako ako slobodný výber sídla novovytvoreného biskupstva. Na druhej strane mali obe koruny povinnosť znášať všetky finančné náklady spojené s konaním misijnej činnosti.

Samotná genéza týchto noriem započala v roku 1454, keď pápež Mikuláš V. udelil Portugalcom právo na mierumilovné obsadenie všetkých objavených krajov pozdĺž západného pobrežia Afriky. O dva roky neskôr Kalixt III. rozšíril toto právo už na privilégium vykonávať duchovný dohľad nad domíniami, ktoré portugalskej korune patria a v budúcnosti budú patriť. Kľúčovými v tejto oblasti sa stali nariadenia pápeža Alexandra VI. z rokov 1493 a 1494 (známe aj ako tzv. Donatio Alexandrina). Buly z roku 1493 (Inter caetera I. a Inter caetera II.) v súperení medzi Španielskom a Portugalskom určovali hranicu novoobjavených území na úrovni 100 míľ na západ od Azorských ostrovov. V roku 1494 bola táto hranica posunutá tzv. Tordesilaskou zmluvou na úroveň 370 míľ (územia západne od stanovenej hranice mali pripadnúť Španielsku, tie východne položené zase Portugalsku). Dokumenty obsahovali klauzuly o tom, že obe koruny majú nárok na tieto územia len s podmienkou, že tam prinesú

² Suess, P.: Bekehrungsauftrag und Conquista. In: Conquista und Evangelisation (ďalej Conquista). 500 Jahre Orden in Lateinamerika, ed., Sievenrich SJ, M., Mainz 1992, s. 202.

³ Artera, A. a kol.: Dějiny Španělska. Praha 1995, s. 283.

⁴ V literatúre sa nazýva aj duchovná conquista, conquista pacifica, la conquête spirituelle, geistliche Eroberung atď..

⁵ Myslí sa úplna zmena náboženských praktík, prechod z pohanských rituálov na rímsky rítus. Kultúrna a náboženská zmena niesla so sebou ničenie domorodých svätýň, kultovných miest, prvkov obradného života a stavieb. Situácia domorodcov sa v tejto veci výrazne negatívne zmenila po vidaní nariadenia Španielskej koruny z 22. apríla 1577, ktorým sa začala radikálna epocha ničenia (angloamerická historiografia takýto postup nazýva "the clean sweep"- pozn. autora). Na jeho základe mala byť vymazaná celá dovtedajšia indiánska história. Dokonca bolo zakázané písať v domorodých jazykoch o veciach týkajúcich sa pôvodného indiánskeho spôsobu života. Na veľké šťastie sa však ešte do vydania tohto dokumentu podarilo niekoľkým rehoľníkom spísať a zostaviť dôležité etnograficko-historické diela. Napr. Bernardino de Sahagún OFM, Diego Durán OP, José de Acosta SJ a iní. Suess, P.: c.d., s. 213 a 239. Napriek tomu boli mnohé pamiatky úplne zničené a nenávratne zmizli. Na viacerých miestach prebieha v súčasnosti archeologický výskum a jednou z najznámejších lokalít je kostol De los Remedios postavený na zasypanej pyramide v Cholule (dnešné Mexiko).

⁶ Patronatsrecht (nem.), Patronato (tal.), Padroado (port.), Padrao (šp.) atď.

kresťanskú vieru so všetkým čo s tým súvisí. Postupne sa z týchto dokumentov vyvinul monopol na vykonávanie misijnej činnosti, za ktorú zodpovedali na svojich územiach jednotlivé koruny.⁷ Týmto sa pápeži vlastne postupne zriekli svojho práva na spravovanie misií v daných oblastiach a prenechali ho katolíckym panovníkom Španielska a Potrugalska.⁸ Časom sa k týmto kuriálnym dokumentom pripojili ďalšie. Bula Eximae devotionis Júliusa II. z roku 1501 potvrdzovala právo na cirkevný desiatok, z ktorého sa mala financovať cirkevná organizácia na misijných územiach. Ďalšia bula vydaná 28. júla 1508 (Universalis Ecclesiae regimini) zabezpečovala katolíckym korunám právo zriaďovať benefíciá a menovať biskupov.⁹ Vydaniu tejto buly predchádzal prvý vážnejší spor o interpretáciu pápežských dokumentov určujúcich kompetencie Španielskej koruny. 15. novembra 1504 založil pápež Július II. prvé tri diecézy na území Západných Indii v Bayunense, Maguence a Ayguance. Ferdinand Katolícky bol ale zásadne proti tomu a považoval to za prekročenie pápežských kompetencií s tým, že to nie je v súlade s dovtedajšími pápežskými privilégiami potvrdzujúcimi Španielskej korune Patronátne právo. Spomínané biskupstvá neboli skutočne nikdy založené a obsadené. Spor vyriešila až bula z roku 1508 a pápež, rešpektujúc privilégiá Patronátu dal súhlas na zriadenie nových biskupstiev bulou Romanus Pontifex z 5. augusta 1511, čím len formálne z pozície svojho úradu umožnil zrealizovanie španielskeho návrhu a požiadaviek.¹⁰ V súlade s patronátom potom vznikli prvé cirkevné provincie v Santo Domingo, Concepción de la Vega a Puerto Rico.¹¹

Systém patronátu umožňoval panovníkom riadiť takmer všetko a do jeho súkolia okrem nariadení postupne pribúdali aj jednotlivé inštitúcie. V roku 1503 bol v Seville zriadený orgán pod názvom Casa de contratación (tzv. Kontratačný dom), ktorý mal za úlohu (okrem monopolnej kontroly obchodu medzi Španielskom a Amerikou) centralizovať odchádzajúcich misionárov a viedol o každom nich presné štatistiky. V Seville dostali odchádzajúci misionári na náklady koruny zodpovedajúcu výstroj (oblečenie, paramentiká, liturgické odevy, knihy a proviant) a boli im u prepravcov uhradené všetky náklady na cestu vrátane vreckového, tzv. entretenimiento.¹² Ďalšie rozšírenie kompetencií koruny nad novými územiami a súčasne aj dôkladnejšia centralizácia akýchkoľvek činností nastali po zriadení Consejo de Indias (tzv. Rada pre Západnoindické krajiny- ďalej Rada) Karolom V. v roku 1524. Rada prevzala na seba takmer celú legislatívnu, súdnu i výkonnú moc a kompetencie Kontratačného domu spolu s kontrolou misijnej činnosti.¹³ Pre rehole, ktoré mali záujem vyslať misionárov na nový kontinent, Rada určila komisára, ktorého úlohou bolo v jednotlivých konventoch agitovať za účasť na misiách. V roku 1522 bolo vydané breve Omnimondo, podľa ktorého mali kráľovské orgány prostredníctvom svojich zástupcov právo vyskúšať kandidátov misijnej činnosti a v roku 1532 pribudlo právo veta a právomoc vyslať určených kandidátov aj bez vedomia ich predstavených, čo bol nemalý precedens vo vzťahu ku kompetenciám vyšších predstavených jednotlivých reholí či provincií týchto reholí na území Španielska.¹⁴ Okrem toho po príchode misionárov na miesto určenia a po ich zaradení do praxe o všetkom informoval miestny predstavený Indickú radu.¹⁵ Od 17. novembra 1526 platí l predpis, na základe ktorého sa

⁷ Cárdenas SJ, E.: Das königliche Patronat und Vikariat in den überseeischen Besitzungen Spaniens. In: Conquista, s. 148-149.

⁸ Dörmann, J.: Poučení z dejín misií. Teologické texty (ďalej TT), 1992, roč. 3, č. 1, s. 9.

⁹ Sievenrich SJ, M.: Anfänge prophetischer Theologie. In: Conquista, s. 78.

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika. Mainz 1988, s. 84.

¹² Meier, J.: Die Orden in Lateinamerika. In: Conquista, s. 15.

¹³ Bola oprávnená vydávať normy v oblasti náboženských, hospodárskych, vojenských, politických i administratívnych záležitostí. De Freitas, C.: Die „Geistliche Eroberung“, zwei Wege der Evangelisierung. In: Conquista, s. 40.

¹⁴ Tamtiež.

¹⁵ Biermann OP, B.: Die Anfänge der Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru. Archivium fratrum praedicatorum, Romae 1943, roč. 13, s. 18.

na každej výprave mali zúčastniť najmenej dvaja duchovní.¹⁶ Títo mali potom právo participovať na systéme rozdeľovania pôdy a pridelu pracovnej sily ako tzv. duchovní encomienderos.¹⁷ Neustále sa zdokonaľujúci a centralizujúci patronálny systém spravil zo štátu lokomotívu celého procesu kristianizácie nových území, v ktorom mal štátny aparát v rukách všetky oblasti činnosti. Cirkev tým, že poskytla štátu takmer neohraničenú dôveru, spravila panovníka zodpovedným za misijné úlohy.¹⁸

Svojím spôsobom bol cirkevný hodnostár kráľovským úradníkom, ohlasovateľom viery a pokiaľ participoval aj na systéme encomiendy¹⁹ aj dobyvateľom. Encomiende predchádzalo tzv. repartimiento, praktizované od roku 1496. Bolo to rozdelenie ľudí a krajiny conquistadorom. V praxi to znamenalo o málo menej než otroctvo a majiteľa takejto pracovnej sily vo vzťahu k nej nezaväzovali takmer žiadne povinnosti.²⁰ V tomto zmysle bola prax encomiendy pokrokom. V duchu spomínaných dokumentov si kolonisti a niektorí misionári vysvetľovali oprávnenosť použitia donucovacích prostriedkov v prípade, že sa domorodci budú zdráhať prijať katolícku vieru a uznať zvrchovanosť španielskej koruny a pápeža, alebo budú inak brániť misionárom v ich činnosti.²¹ Dejiny misií na území Latinskej a Strednej Ameriky sa tak stali dejiskom mnohých napätí medzi cirkvou a štátom, ktorý ciele cirkvi zahrnul do svojich prostriedkov. Bola to pozícia, ktorá bola mnohými členmi cirkvi neprozreteľne akceptovaná, no na druhej strane existovali aj vnútrocirkevné sily, ktoré si pozvoľna uvedomovali potrebu nevyhnutnosti oddelenia politických cieľov expanzie od úmyslov misionárov.²² V snahe vybudovať na novom kontinente Orbis christianus kríž sprevádzal meč, ohlasovaná ríša Boha bola príliš úzko spojená s ríšou tohto sveta, ohlasovanie evanjelia bolo použité na legitimizovanie vykorisťovania a ohlasované bratstvo bolo vyvrátené konaním krutostí a násilia. Krst robil z Indiánov Božie deti a súčasne poddaných španielskeho kráľa.²³ Historik Gonzáles Dorado hovorí v tomto prípade o tzv. symbiotickom modeli evanjelizácie.²⁴ Postupne sa čoraz jasnejšie ukazoval rozdiel medzi "hispanterium" a "christentum"²⁵ a začínali sa črtáť nové modely evanjelizácie bez použitia donucovacích prostriedkov a bez jednoznačnej

¹⁶ Tamtiež, s. 27.

¹⁷ De Freitas, C.: c.d., s. 41.

¹⁸ Z takto chápaného práva striktným spôsobom sa vyvinula „La teoría del regio Vicariato de Indias“ na základe ktorej bol panovník považovaný za vikára pápeža. V súvislosti s touto teóriou vznikol spor medzi františkánmi a dominikánmi o tom nakoľko je, a či vôbec môže byť, panovník len obyčajným patrónom celého procesu evanjelizácie, alebo nakoľko je akýmsi pápežským delegátom disponujúcim aj istou mierou právomocí v záležitostiach cirkevného spravovania. Proti takto znejúcej interpretácii sa dominikáni postavili odmietavo, naopak františkáni ju podporili. Známym sa stal výrok jedného z prvých biskupov Mexika, františkána Juana de Zumárragu, ktorý napísal: „Všetci sme stvorenia nášho kráľa a pána, ktorý je veľmi dobrý a kresťanský a my musíme byť svorní a jednej vôle s jeho kráľovskou osobou.“ Porov: Cárdenas SJ, E.: c.d., s. 154-159 a 165.

¹⁹ Encomienda bol systém, podľa ktorého mali španielski kolonisti právo vymáhať od miestneho obyvateľstva dane a povinné práce. Ako protihodnotu za túto činnosť mala byť domorodcom poskytnutá ochrana a zabezpečené vyučovanie v kresťanskej viere. V skutočnosti sa jednalo o pridelenie indiánskej pracovnej sily kolonistom, ktorá odvádzala dane formou práce, alebo poplatkov. Na jedného encomiendera počítala koruna s asi 200 domordcami, podľa postavenia každého jedného z nich. Eggenesperger OP, T.- Engel OP, U.: Bartolomé de Las Casas. Mainz 1992, s. 42. Ako systém bola encomienda vytvorená za guvernérov Francisca de Bobadilla (1500-1502) a Nicolasa de Ovando (1502-1509). Izabela Kastílska podpísala prvé tzv. encomienda zákony vo výnose Provisión real z 20. decembra 1503. Sievenrich SJ, M.: c.d., s. 81.

²⁰ Tamtiež.

²¹ Biermann OP, B.: c.d., s. 31.

²² Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 78.

²³ De Freitas, C.: c.d., s. 58.

²⁴ Tamtiež, s. 40.

²⁵ Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 76.

závislosti na patronátnom práve. Do tohto právneho prostredia vstupovala na začiatku 16. storočia španielska katolícka misia, ako už bolo povedané, reprezentovaná predovšetkým mendikantmi. Z nich najmä dominikáni rozprúdili erudovanú právne-teologickú diskusiu o vedení misijnej činnosti a o právach domorodcov na vysokej úrovni. Mladá misijná cirkev musela začať chrániť svoju nezávislosť proti korune, na ktorú bola naviazaná prostredníctvom patronátneho práva, proti hispánsko-kreolským spoločnostiam a v neposlednej rade aj proti domorodým indiánskym spoločenstvám, ku ktorým sa obracala.²⁶ Napriek všetkým týmto snahám zostávala úloha jednotlivcov často dvojznačná a rehoľníci zostali deťmi svojej doby, čomu zodpovedali aj ich predstavy a praktiky.²⁷

MISIJNÁ PRAX

Prešla pozoruhodným vývojom od masových krstov bez predchádzajúcej prípravy, cez násilné pokresťančovanie spojené s paternalistickým prístupom misionárov k domorodcom až po systematické katecheticko-pastoračné postupy zohľadňujúce veľké jazykové, kultúrne, etnické, náboženské a spoločenské rozdiely medzi kolonistami a kolonizovanými a zároveň aj medzi jednotlivými skupinami domorodcov. Dovtedy sa kresťanská misia ešte nikdy nestretla s týmito ťažkosťami v tak veľkom rozsahu. Minimálne prvá generácia misionárov nebola na tieto skutočnosti dostatočne, resp. vôbec pripravená. Veľkou prekážkou boli tiež obrovské vzdialenosti a rozmanité klimatické podmienky. Misionári putovali od pobrežia najčastejšie pešo až do nadmorských výšok 2200 m v Mexiku a 2500 m v Toluca. Popritom museli prekonávať vodné toky, púšte, tropické lesy, močiare, zasnežené pláne, a to často v horúčkach, sužovaní tráviacimi ťažkosťami a hmyzom.²⁸ Takéto nasadenie a život vo veľmi skromných podmienkach si vyslúžili obdiv aj u domorodcov a františkánov pôsobiacich na území Mexika tamojší Indiáni nazývali motoliniá, čo v jazyku nahuatlu znamená chudobní. Po tom ako na indiánske územie dorazili španielski kolonisti (zriedkakedy sa stávalo, že misionári boli na nových územiach skôr ako conquistadori a od roku 1526 bola účasť duchovných na vojenských ťaženiach povinná) nasledovalo requerimiento (tzv. požiadavka).²⁹ Potom prišla na rad samotná činnosť misionárov. Kňazi vyučujúci domorodcov sa nazývali doctrineros a boli zodpovední každý za jednu, prípadne niekoľko (podľa veľkosti) domorodých obcí. Organizovali remeselné dielne a budovali tzv. kolégiá. Do nich zhromažďovali najmä synov (v detskom veku) najplyvnejších miestnych domorodcov. Tých potom naučili spievať, čítať, písať, modliť sa denné ofícium a kázať. Najlepší z nich boli následne vybratí a po primeranej príprave boli každú nedeľu po skupinkách vysielaní na kázanie medzi domorodým obyvateľstvom v ich vlastnom jazyku. Neraz museli tieto deti púťovať až 20-30 míľ ďaleko.³⁰

Ďalší veľký problém predstavovali pre kristianizáciu veľké jazykové rozdiely. Františkán Juan de Tecto pôsobiaci pred svojím odchodom na nový kontinent 14 rokov na Parížskej univerzite to vystihol slovami: „Mali sme dočinenia s naučením sa takej teológie, o akej sv. Augustín nevedel vôbec nič, a síce teológie jazyka domorodcov.“ Len na území Mexika sa v tom čase používalo 10 oficiálnych domorodých jazykov a okrem nich viaceré miestne

²⁶ Tamtiež, s. 79.

²⁷ Sievenrich SJ, M.: c.d., s. 9.

²⁸ Jeden z misionárov vo svojom cestovnom denníku spomína na jednom asi 10km dlhom úseku až 25 vodných tokov. Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 83 a 90.

²⁹ Predstaviteľ španielskej koruny predniesol domorodým obyvateľom (povinne od roku 1513) vyhlásenie, v ktorom ich žiadal, aby uznali vládu španielskeho kráľa a aby prijali kresťanstvo a autoritu pápeža (bývalo to spojené s predložením kresťanských symbolov na uctenie). Miestni veľmoži, ktorí tak učinili, boli ušetrení od priamych vojenských opatrení (v lepšom prípade im boli udelené španielske šľachtické tituly). Ak však odmietli nanútený protektorát a náboženské vyznanie, museli o svoju slobodu bojovať, zaobchádzalo sa s nimi násilne a zo žien a detí sa stali otroci. Ondruš SJ, R.: Kontroverzné jubileum. Viera a život, 1993, roč. 3, č. 3, s. 42 a De Freitas, C.: c.d., s. 43.

³⁰ Biermann OP, B.: c.d., s. 15-16.

dialekty. Ich zvládnutie sa javilo pre úspešné pokračovanie misie ako kľúčové. Z vieroučného hľadiska bolo náročné nájsť vhodné teologické termíny v miestnych jazykoch. Pokusy flámskeho františkána Pedra de Gante z roku 1547 a dominikána Pedra de Feria z roku 1548 boli dokonca odsúdené.³¹ Iné pokusy boli úspešnejšie a v rokoch 1524-1572 sa rehoľníkom podarilo vydať 109 diel (jazykové učebnice, slovníky, preklady biblických textov atď.) v domorodých jazykoch. Z toho na františkánov pripadalo 80 titulov, na dominikánov 16³², na augustiniánov 8 a zvyšných 5 na neznámych autorov. Z jazykov prevažoval jazyk nahuatl, v 66 prípadoch.³³ Po tom ako sa misionárom podarilo zvládnuť aspoň základy miestnych jazykov, sa začali objavovať prvé doktrínálne manuály nazývané cartillas. Boli to malé šlabikáre a obsahovali modlitby Otče náš, Zdravas, Sláva Otcu, Krédo, Salve Regina, Dekalóg, päť cirkevných prikázaní, sviatosti a hlavné hriechy. Aby si ich domorodci čo najlepšie osvojili pribíjali ich duchovní na dvere kostolov, špitálov a škôl.³⁴ Okrem cartillas existovali ešte catecismos (malé katechetické príručky), confesionarios (spovedné zrkadlá), sermonarios (zbierky homílií) a devocionarios (súbory zbožných myšlienok na každodenné zamyslenie). Okrem kastilčiny a portugalčiny sa zachovali v takmer 80-tich domorodých jazykoch.³⁵ Po vydaní oficiálneho tridentského katechizmu v roku 1566 (Catechismus Romanus) sa zmenila prax prekladov katechizmov do domorodých jazykov, keďže mohli byť prekladané a vydávané už len podľa oficiálneho rímskeho vydania. Inkvizícia v roku 1576 zakázala všetky preklady, ktoré neboli vyhotovené podľa oficiálneho vydania. V roku 1583 sa vydania dočkali aj prvé oficiálne preklady Rímskeho katechizmu do kečuánčiny a jazyka aymará.³⁶

Napriek snahe misionárov venovať sa nielen náboženskej výchove domorodcov, ale v mnohých prípadoch aj ich ochrane pred dobyvatel'ami, zotročovaním a násilnosťami, útlak zo strany conquistadorov, kolonistov a obchodníkov s otrokmi naďalej pokračoval, čo malo za následok aj znižovanie počtu pôvodného obyvateľstva.³⁷ Ukázalo sa, že ochrana práv Indiánov by popri ich kristianizácii mala byť pre španielsku katolícku misiu tou najdôležitejšou prioritou pokiaľ chce skutočne hlásať evanjelium. Samotní cirkevní predstavitelia, dokonca aj členovia jednotlivých reholí, neboli v tejto otázke jednotní. Niektorí považovali použitie sily voči domorodcom za legitímne a pohrdali nimi.³⁸ Iní počas svojho pôsobenia robili všetko pre to,

³¹ Pedro de Gante v diele *Doctrina christiana en lengua Mexicana* používa pre mená sv. Trojice, Panny Márie a sv. Anny mená indiánskych božstiev Itzamná, Bacab, Ekchuah, Ixchebelyax a Ixchel. Podobne sa zachoval vo svojom diele *Doctrina christiana* v jazyku zapotékov dominikán Pedro de Feria. Nebel, R.: *Missionskatechismen*. In: *Conquista*, s. 265-267.

³² Najznámejší prekladatelia a spisovatelia v domorodých jazykoch z radov dominikánov boli Benito Fernández (+1550), Domingo de la Anunciación (+1591), Bartolomé Roldán (+16. stor.), Domingo de Vico (+16. stor.), Domingo de Sain Tomasso - autor prvej gramatiky kečuánčiny, domorodého peruánskeho jazyka (+16. stor.), Francisco de Cépeda (+1602), Antonio de los Reyes (+1603), Dominicus Lacoste (+1685), Raymond Breton (+17.stor.) a ďalší. Nebel, R.: c.d., s. 251-261.

³³ Baumgartner, J.: *Evangelisierung in indianischen Sprachen*. In: *Conquista*, s. 335.

³⁴ Nebel, R.: c.d., s. 248.

³⁵ Tamtiež, s. 249.

³⁶ Tamtiež, s. 257.

³⁷ Odhady sa pochopiteľne rôznia. Medzi najtriezvejšie patria čísla v diele *Historia de España y América*, 3, Barcelona 1971, s. 402 a 505, vydaného pod redakciou J. Vicensa. Tieto však pokrývajú len periódu od roku 1570 do roku 1650 a nezohľadňujú obdobie najtvrdšieho útlaku. Každopádne v niektorých oblastiach došlo až k 50% úbytku pôvodného počtu domorodého obyvateľstva. Najviac bola postihnutá oblasť Karibiku a Antily. Dokonca z kmeňa Taínov z odhadovaného počtu cca 1 100 000 obyvateľov pred objavením Ameriky ich malo zostať v roku 1508 len asi 60 000 a o 40 rokov neskôr už len okolo 500! Gutiérrez OP, G.: *Gott oder das Gold*. Freiburg im Breisgau 1990, s. 52.

³⁸ Španielsky historik zo 16. stor. Gonzalo de Oviedo y Valdés o Indiánoch napísal: „Sú to od prírody leniví ľudia, melancholickí, zbabelí, klamárski a neschopní si sami poradiť. Ich svadby nie sú sviatosti, ale svätokrádeže. Sú to modlári, prostopašníci a sodomisti. Ich hlavnou túžbou je piť, jesť, uctievať pohanské modly a páchať beštiálne obscénnosti.“ Kubíková, J.: *Křesťanská misie v 16.-18.*

aby represálie ustali a proces kristianizácie prebiehal pokojnou, nenásilnou cestou. V tejto oblasti zohrali dominikáni kľúčovú úlohu a stali sa ideológmi oslobodzovania Indiánov.³⁹

PRÍCHOD

Ako prví založili svoju Západoindickú misiu františkáni v roku 1505.⁴⁰ Masová misijná aktivita dominikánov v Novom svete má svoj pôvod v nariadení najvyššieho predstaveného rehole Tomáša Cajetana de Vio (magister rehole v rokoch 1508-1518) ktorý 3. októbra 1508 nariadil začatie misijnej činnosti v Amerike a menovite spomína už aj zodpovedného vikára. O dva roky neskôr v nariadení z 20. júna 1510 sa už hovorí nielen o zriadení komunity ale aj o zriadení kostola a pätnásť misionárov sa rozširuje na dvadsiatku dobrovoľníkov prihlásených na misiu k neveriacim.⁴¹ Prví dominikáni dorazili na ostrov Hispaniola ešte na jeseň toho istého roku pod vedením Pedra de Córdobu.⁴² Základňou pre rozšírenie dominikánov do Strednej a Južnej Ameriky sa stalo Santo Domingo. Sem prichádzali noví bratia zo Španielska a odtiaľto odchádzali do Mexika, Nikaraguy, Venezuely, Kolumbie a ďalej. Nové komunity boli založené v Cumaná (1530), Puebla (1526), Cuzco (1532), Nová Granada (1551), Quito (1581) a Chile (1581). Do konca 16. storočia bolo teritórium dominikánskeho pôsobenia rozdelené do šiestich provincií. Ako prvá vznikla provincia Santa Cruz (1530), nasledovali Santiago (1532), San Juan Battista (1539), San Antonio (1571), Santa Catalina (1581) a San Lorenzo (1581).⁴³ Značná časť dominikánov z prvých generácií pôsobiacich v Amerike pochádzala zo Salamanky, hoci v tom čase boli na území Španielska štyri dominikánske provincie.⁴⁴ Salamanka bola v 16. storočí centrom intelektuálneho diania celej španielskej koruny, no najmä dominikánskeho života na jej území. Existoval v nej veľký konvent a vynikajúce generálne štúdiá rehole pri tamojšej

století. Brno 2001, s. 20. Alebo dominikán Tomáso de Ortiz, prvý vikár rehole na Santo Domingu sa vyjadril: „Tito ľudia nedokážu byť verní a nemajú žiadny poriadok. Muži podvádzajú svoje ženy a ženy svojich mužov. Oddávajú sa čarodejníctvu a vešteniu a sú zbabelí ako králiky a špinaví ako prasatá.“ Eggenesperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d, s. 95-96.

³⁹ Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 87.

⁴⁰ Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 81. Tento autor rozdeľuje založenie a vývoj španielskej misie v Amerike na tri etapy. Prvá 1492-1519 je charakterizovaná príchodom a formovaním prvých komunit jednotlivých reholí a vznikom prvých biskupstiev. Druhá 1519-1551 zahŕňa v sebe už systematické misijné úsilie, vznik provincií jednotlivých reholí a legendárny príchod tzv. dvanástich apoštolov Mexika z rehole františkánov v máji roku 1524. Posledná tretia etapa 1551-1620 je ohraničená koncilom v Lime a založením biskupstiev v Buenos Aires na juhu a v Durangu na severe. Porov: Tamtiež, s. 81-94. Iný pokus o datovanie evanjelizácie - najmä jej ranných období - predstavuje Fernándezov model. 1. fáza objavenie a opanovanie od 1500 (Karibik a pobrežie Venezuely, Panamy a Kolumbie), 2. fáza od 1524 predstavuje už aj obsadenie Mexika, 3. fáza od 1536 zahŕňa aj územia centrálného regiónu (Guatemala atď.) a napokon 4. fáza od 1540 zasahuje územie Peru. Fernández OP, I.: Die „Goldene Zeit“ der ersten Missionierung Amerikas. In: Conquista, s. 101-102.

⁴¹ Registrum litterarum fr. Thomae de vio Caietani OP magistri ordinis 1508-1513. ed. De Meyer OP, A., Romae 1935, „Fratri Thomae de Matienzo, vicario Hispaniae, mandatur sub poena gravioris culpa, ut, quantum auctoritatis ordinis se extendit, mittat, cum gratia regis Hispaniae, 15 fratris ad Insulam Hispaniolam, sitam in mari Indico, ad accipiendum ibi loca et conventus et praedicandum verbum Dei.“s.7 a „Vicario et fratribus ituris ad Insulas Indicas concenduntur omnia privilegia, quantum pendet ex auctoritate magistri, quae concessa fuerunt fratribus ad terras infidelium euntibus: ut ecclesias et loca aedificare, accipere et inhabitare possint ad arbitrium sui vicarii. Item possunt ire ad novum continentem de eius licentia. Et prius possint recipere 20 fratres voluntarios ad suam profectionem etc.“ s. 17.

⁴² Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 81.

⁴³ Františkáni prišli oficiálne do Santo Dominga v roku 1502, prvú provinciu založili v roku 1505; mercedariáni-príchod 1514 (Santo Domingo), provincia 1530; augustiniáni-príchod 1532 (Mexico); jezuiti-príchod 1549 (Bahia), provincia 1553; karmelitáni-príchod 1584 (Olinda). Porov.: Dussel, E.: Historia general de la Iglesia en América Latina. Bd.I/1: Introducción general, s. 554.

⁴⁴ Boli to provincie Hispania (zal.1221), Aragonia (1301), Lusitania (1418) a Beatica (1514). Catalogus generalis Ordinis Praedicatorum, Romae 1992, s. 75.

univerzite, na ktorej pôsobili viacerí dominikáni. Títo najmä v oblasti teórie formujúcich sa ľudských práv ovplyvnili aj činnosť svojich spolubratov na novom kontinente a poskytli im teoretickú základňu pre hľadanie alternatív voči panujúcej misijnej praxi. V tejto súvislosti nemožno nespomenúť Francisca de Vitoriu (1483-1546), ktorý v rokoch 1526 až 1540 pôsobil na univerzite v Salamanke, a ktorý je považovaný za jedného zo zakladateľov medzinárodného práva. Jeho myšlienky a závery boli zhrnuté v posmrtno vydanom diele *Relectiones*, ktoré vydali jeho žiaci.⁴⁵ Zástancovia dôstojného zaobchádzania s domorodými Indiánmi sa vo svojom zápase opierali najmä o Vitoriove tézy, v ktorých tvrdí, že jedným z vlastných cieľov štátu je blahobyť všetkých obyvateľov s tým, že na jeho dosiahnutie sa majú používať len primerané prostriedky (zákony, politické, právne a trestné štruktúry). Ďalej tvrdí, že štát má rozvíjať občianske čnosti a zabezpečovať práva jednotlivcov. Prvé a základné právo každého národa je právo na vlastné jestvovanie, pričom *ius belli* chápal ako prípustné len v extrémnom prípade (*extrema ratio*) a tým bolo skutočné napadnutie (*iniuria accepta*). Okrem toho zastával názor, že pri vedení vojny nie je dovolené všetko, nie je dovolené zabíjať nevinných, rukojemníkov a zajatcov, nikdy sa nesmie lupiť a plieniť. Vo vojne je dovolené len to, čo napráva nespravodlivosť a zaručuje pokoj.⁴⁶ Nemalý význam pre dominikánsku misiu malo aj to, že Francisco de Vitoria počas svojej akademickej činnosti vychoval niekoľko generácií študentov hlásiacich sa k jeho myšlienkovému odkazu. V rokoch 1534 až 1552 odišli desiatky jeho študentov (najmä dominikánov) pôsobiť na misiu do Ameriky a niektorí z nich sa stali biskupmi. Všetci títo zastávali v praxi názory svojho učiteľa (niektorí sa pri návrate do Španielska s Vitoriom stretávali a informovali ho o situácii priamo v teréne), zakladali školy a zohrali veľmi dôležitú úlohu v snahe dosiahnuť lepšie postavenie pôvodného obyvateľstva.⁴⁷ Prvé pokusy zastat' sa útlaku domorodého obyvateľstva a snaha konať misiu pokojnými, nenásilnými prostriedkami spojená s kritikou vtedajších pomerov a vymanením sa zo závislosti na Patronátom práve nenechali na seba dlho čakať.

ZAHÁJENIE ČINNOSTI, ZÁPAS O NENÁSILNÚ MISIU A UZNANIE PRÁV INDIÁNOV

Už rok po príchode prvých dominikánov na Hispaniolu sa ozval prvý varovný hlas a znamenal prelom v celom chápaní kresťanskej misie vôbec. Všetko sa to odohralo v advente roku 1511 keď Antonio de Montesinos (člen prvej dominikánskej misie z roku 1510) kázal v Santo Domingue⁴⁸ pred zrakom guvernéra Diega Colona a mnohých conquistadorov a *encomienderos* o hrôzach ktoré konajú kolonisti na domorodom obyvateľstve.⁴⁹ Montesinovi

⁴⁵ Jedná sa o súbor jeho prednášok prednesených počas pôsobenia na univerzite. Patria sem traktáty *De potestate papae et concilii*, *De potestate civili*, *De potestate ecclesiae I a II*, *De iure belli*, *De matrimonio* a *De indis*. V posledne menovanom traktáte v bode 29 píše, že: „Indiáni sú spôsobilí vlastníť majetok, sami si vládnuť a sú tým od prirodzenosti slobodní. Keď prišli Španieli, boli Indiáni v mierovom disponovaní ich vlastníctva.” López OP, S.- Senner OP, W.: Francisco de Vitoria und das amerikanische Problem. In: *Conquista*, s. 123.

⁴⁶ Mondin, B.: *Dejiny filozofie-novovek*. Spišské Podhradie 1994, s. 65-66.

⁴⁷ Vitoriove myšlienky šíriť buď na vlastných rehoľných učilištiach, alebo na univerzitách. Vôbec prvý známy študent Francisca de Vitoriu, ktorý odišiel do Ameriky, Pedro Delgado založil pri konvente Santo Domingo studium generale (najvyššia forma rehoľných štúdií u dominikánov). Ďalší Vitoriov žiak, biskup v Paname Bartolomé de Ledesma sa zriekol biskupského stolca v Paname a prebral biskupstvo v Oaxaca, kde položil základy pre vznik univerzity v roku 1604 založením Kolégia sv. Bartolomea atď. López OP, S.- Senner OP, W.: c.d., s. 138-141.

⁴⁸ Bolo to veľmi významné a súčasne symbolické miesto na ktorom sa pravidelne konával trh s otrokmi pre celú Strednú a Južnú Ameriku.

⁴⁹ Za tému kázne si Montesino zvolil Lukášovu interpretáciu (Lk 3,4) Izaiášovho výroku (Iz 40,3-5) „Som hlas volajúceho na púšti” a povedal: „Tento hlas hovorí, že ste v smrteľnom hriechu - a v ňom žijete i zomriete, pretože ste krutí a panovační voči nevinným národom. Povedzte mi, akým právom udržujete týchto Indiánov v tak krutom a strašnom otroctve? Kto vám dal oprávnenie tak nechutne bojovať

prorocký hlas bol „prvým zvolaním po spravodlivosti v Amerike“ a vôbec prvým zdokumentovaným otvoreným protestom proti útlaku domorodého obyvateľstva.⁵⁰ Ním sa započala nová etapa tzv. duchovnej conquisty, dlhý a ťažký zápas o právo na dôstojnosť, krajinu, slušné zaobchádzanie a vlastnú správu Indiánov.

Kázeň spôsobila škandál. Požadovalo sa potrestanie neposlušného rehoľníka, ktorý si dovolil otvorene napadnúť celý dovtedajší španielsky koloniálny systém. Montesinov predstavený na Santo Domingu, Pedro de Córdoba ho vzal pod ochranu a o týždeň neskôr kázal Montesino opäť a hovoril dokonca o odoprení udelenia absolúcie pre tých, ktorí sa nevzdajú páchania neprávostí voči domorodcom.⁵¹ Reakcia guvernéra bola ostrá, obrátil sa na predstavených rehole v Španielsku a situácia sa stala napätou aj vo vnútri samotnej rehole. Provinciál Alonso de Loyasa sa listami obrátil na komunitu v Santo Domingu a zakázal jej členom návrat do Španielska⁵² a kázanie na túto tému (pod trestom exkomunikácie) v prípade, že: „By mal niekto tú trúfalosť a ešte raz kázal na túto tému.“⁵³ Komunita zo Santo Dominga sa nevzdala a šikovne obišla Loyasove nariadenia. Keďže nemohli kázať, začali písať listy v ktorých poukazovali na to, že pokiaľ sa nezasiahne proti hroziacemu zlu, tak budú domorodci úplne zlikvidovaní.⁵⁴ Vďaka ich neúnavnému poukazovaniu na tieto smutné skutočnosti sa nakoniec podarilo dosiahnuť, že sa nimi začali zaoberať aj teológovia a právnici v Španielsku. Karol V. zriadil 11 člennú komisiu na čele s biskupom Juanom Rodrigezom de Fonseca ktorú ďalej tvorili šiesti právnici a štyria teológovia, z ktorých traja boli dominikáni.⁵⁵ Komisia navrhla 35 právnych noriem ktoré Karol V. 27. decembra 1512 v Burgose vyhlásil za platné a vydané boli pod názvom Ordenanzas para el tratamiento de los Indios (viac známe sú pod názvom Burgoské zákony) a všetkým encomienderos nariaďovali aby Indiánov nenazývali perros, ale aby ich volali ich vlastnými menami, mali všetkým zabezpečiť primerané bývanie, oblečenie, stravu, vyučovanie, plat, dostatok voľného času stráveného s rodinou, starostlivosť o matky a tehotné ženy atď.⁵⁶ Necelý rok po vydaní Burgoských zákonov 28. júla 1513 schválil Karol V. Valladolidské zákony (Leyes de Valladolid), ktoré v niektorých prípadoch ešte vylepšovali predchádzajúce právne normy. Zakazovali napríklad manželkám domorodcov pracovať v baniach, tie sa mali starať o domácnosť a deti vo veku do 14 nesmeli pracovať vôbec.⁵⁷ Okrem toho zakazovali prácu v commendách (akési obce a pracovné tábory pre domorodcov pracujúcich pre kolonistov) trvajúcu dlhšie ako 9 mesiacov v roku, aby sa domorodci mohli postarať aj o svoje polia.⁵⁸

s týmito národmi, ktoré mierumilovne a pokojne žili na svojom území, na ktorom ste ich nespočetné množstvo povraždili a zničili... A či títo Indiáni nie sú ľudia? A či nemajú rozumné duše? Vari nie ste povinní ich milovať ako seba samých? V danom stave vás nemožno zachrániť o nič viac než Maurov či Turkov, ktorí v Krista neveria a veriť nechcú.” Royal, R.: Kolumbovo zapomenuté dedičtvi. Proglas-revue pro politiku a kulturu, 1992, roč. 3, č. 10, s. 13.

⁵⁰ Sievenrich SJ, M.: c.d., s. 77.

⁵¹ Tamtiež, s. 88-89.

⁵² „Nedovolim žiadnemu bratovi aby sem prišiel skôr ako mi pán guvernér napíše, že ste škandál, ktorý spôsobil tak veľa hurhaju odčinili.” Gutiérrez OP, G.: c.d., s. 44.

⁵³ Tamtiež, s. 46.

⁵⁴ V jednom zo svojich latinských listov Pedro de Córdoba napísal: „Kde zostali tí početní ľudia v tejto krajine, ktorých počet bol pri objavení objaviteľmi porovnávaný so stebami trávy na poli? Z týchto všetkých zostalo na ostrove nie viac ako 10-12 tisíc a to mužov a žien spolu. Títo zdrvení a oslabení ľudia sa ocitajú v smrteľnom zápase.” Gutiérrez OP, G.: c.d., s. 52.

⁵⁵ Thomas Durán, Pedro de Covarrubias a Matías de Paz. Sievenrich SJ, M.: c.d., s. 92.

⁵⁶ Tamtiež, s. 93-95.

⁵⁷ Je to pozoruhodné ak si uvedomíme, že napr. v osvieteneckom Prusku bola práca detí mladších ako 9 rokov zákonne zakázaná až 1. apríla 1839! Höffner, J.: Kolonialismus und Evangelium. Trier 1972³, s. 196.

⁵⁸ Sievenrich SJ, M.: c.d., s. 95-96 a Höffner, J.: c.d., s. 195.

Uvedené zákonné normy však predstavovali len čiastkový úspech a obsahovo celkom nezodpovedali predstavám dominikánov, pretože neriešili problém encomiendy principiálne. Okrem toho ich v praxi encomienderos a conquistadores takmer nedodržovali a rozdeľovanie pracovnej sily z radov domorodcov naďalej prekvitalo.⁵⁹ Zápas pokračoval ďalej, bolo však potrebné zmeniť taktiku. Rehoľníci sa začali angažovať nielen v teoretickej ale aj v praktickej rovine a dali si za cieľ zakladanie tzv. Obcí slobodných indiánov (Los pueblos de liberos Indios). Tieto sa stali predchodcami redukcii známych najmä z pôsobenia Jezuitov v Južnej Amerike. Prvý takýto pokus sa odohral v rokoch 1512-1513, keď niekoľkí dominikáni pod vedením Pedra de Córdoba odišli na utajené miesto (tierra firme) na pobreží Venezuely bez vojska a kolonistov len so štyrmi Indiánmi ako tlmočníkmi a zásobami na štyri mesiace.⁶⁰ Po uplynutí jedného roka informovali dvaja misionári o úspechu takéhoto prístupu k miestnemu obyvateľstvu.⁶¹ Neskôr bola misia zničená lovcami otrokov.⁶² Po tomto prvom pokuse nasledovali ďalšie a v časovom horizonte deviatich rokov ich bolo uskutočnených päť. Na príprave niektorých z nich sa už podieľal aj Bartolomé de Las Casas, ktorý sa stal najväčšou postavou v boji dominikánov (a misionárov vôbec) za uznanie práv Indiánov a za ukončenie násilností na nich páchaných.⁶³ Prvý zo spomínaných projektov bol zahájený v roku 1518 na území severnej Venezuely. V roku 1522 sa však skončil neúspechom, lebo osada bola zničená po útoku tamojších bojovo naladených Indiánov.⁶⁴ Prvý z projektov, na ktorom mal veľkú zásluhu Las Casas bol zahájený v decembri roku 1519 po jeho stretnutí s Karlom V. O rok neskôr, 21. novembra opustil Las Casas spolu so španielskymi roľníkmi Španielsko a 14. decembra toho istého roku sa už vydali na cestu k osade Cumana vo Venezuele. Aj tento projekt sa žiaľ skončil neúspešne. Osada zanikla v roku 1522.⁶⁵ Sľubné vyhlídky na úspech mal nový spoločný pokus dominikánov a františkánov o mierovú kolonizáciu a súžitie domorodcov s novousadlíkmi z roku 1521. Opäť pod vedením Las Casasa sa asi 70 španielskych roľníkov usadilo na Puerto Ricu. Avšak pod zámenkou indiánskeho povstania boli osady aj napriek protestom spustošené španielskymi vojakmi.⁶⁶ V projektoch pokojného osídľovania nových území sa angažoval aj Antonio de Montesino. V roku 1526 odišiel s osídľovacou kolóniou do Guandape a od roku 1528 pôsobil ako protektor Indiánov spolu s asi dvadsiatkou ďalších dominikánov v novej kolónii sv. Marty vo Venezuele, kde ho v roku 1545 jeho protivníci zavraždili.⁶⁷ V rokoch 1532 až 1535 dosiahol pomerne dobrý výsledok ďalší Las Casasov pokus, tento krát na území dnešnej Kostariky v zálive nazývanom Golfo dulce.⁶⁸ Najznámejším a najúspešnejším (z hľadiska dosiahnutých výsledkov, rozlohy na ktorej sa uskutočnil i dĺžky trvania) bol pokus, na počiatku ktorého bolo uzavretie tajnej dohody medzi

⁵⁹ Len na Hispaniole si v roku 1514 encomienderos rozdelili asi 14 000 Indiánov. Höffner, J.: c.d., s. 196.

⁶⁰ Eggersperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 142.

⁶¹ Biermann OP, B.: c.d., s. 37.

⁶² Eggersperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 90.

⁶³ Narodil sa v Seville v roku 1484 a v roku 1502 odišiel ako conquistador do Ameriky. O dva roky neskôr sa zúčastnil na vojenskej výprave proti Indiánom. V rokoch 1506-1508 žil v Európe a po štúdiu teológie bol v Ríme vysvätený za kňaza a vrátil sa na Hispaniolu ako tzv. duchovný encomienderos. V roku 1511 bol prítomný na kázni Antonia de Montesinos a o rok neskôr mu jeden z dominikánov odmietol udeliť absolúciu. V roku 1514 sa zrieka encomiendy a začína spolupracovať s Pedrom de Córdoba v Santo Domingu. K dominikánom vstupuje v roku 1522 a stáva sa vedúcou osobnosťou v teoretickom i praktickom úsilí o uskutočnenie reforiem koloniálneho a misijného systému, za čo si už u súčasníkov vyslúžil titul "protector y defensor de Indios".

⁶⁴ Ondruš SJ, R.: c.d., s. 47.

⁶⁵ Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 83 a Höffner, J.: c.d., s. 202.

⁶⁶ Eggersperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 69-70.

⁶⁷ Ondruš SJ, R.: c.d., s. 49.

⁶⁸ Tamtiež, s. 47.

guatemalským guvernérom Maldonaldom a Las Casasom⁶⁹ 2. mája 1537 (dohoda bola obnovená ešte 14. októbra 1541) o poskytnutí územia na konanie pokojnej misie a o zákaze akýchkoľvek vojenských akcií na ňom. Podporu pre túto myšlienku u Karla V. pomáhal získať františkán Jacobo de Testera. Misia sa začala až v roku 1542 lebo tamojší španielski kolonisti protestovali proti zrealizovaniu projektu a písomne sa obrátili na španielsku korunu. Las Casas sa musel vrátiť do Španielska aby projekt obhajoval čím sa jeho spustenie oddialilo až o tri roky.⁷⁰ Územie, na ktorom sa uskutočnenie projektu odohralo, sa nazývalo pôvodne Tierra de Guerra (Zem vojny).⁷¹ V roku 1547 preň Karol V. potvrdil nový symbolický názov –Verapaz (Pravý mier).⁷² Sám Las Casas sa sem dostal až v roku 1545 a slávnostne na misijné územie vstúpil 2. júla ako biskup v Chiapas. Jeho príchod bol tamojšími Indiánmi oduševnene oslavovaný a svojmu zástancovi pripravili triumfálny sprievod.⁷³ Bartolomé de Las Casas vo Verapaze pôsobil päť rokov a jeho činnosť sa pre tamojší región stala tzv. zlatým obdobím.⁷⁴ V roku 1550 sa zrieka jemu zvereného biskupstva, abdikuje na biskupský stolec a odchádza späť do Španielska, aby pokračoval v úsilí o dosiahnutie principiálneho riešenia postavenia domorodcov. O päť rokov neskôr územie Verapaz zastihli koloniálne vojny a násilnosti smutne ukončili úspešný misijný projekt.⁷⁵

Ešte predtým, než sa celé dielo Verapaz začalo realizovať, sa odohral dramatický zápas medzi odporcami a zástancami práv Indiánov vo vnútri rehole, ktorý sa preniesol až k pápežskej kúrii. Spor sa začal v roku 1535, keď do Španielska prišiel Bernardino de Minaya,⁷⁶ aby sa zúčastnil na provinčnej kapitule a stretol s prezidentom Indickej rady, taktiež dominikánom, kardinálom Garcíom de Loaysom⁷⁷ aby spolu rokovali o postavení domorodcov na novom kontinente. Kardinál nebol Minayovým názorom príliš naklonený a okrem toho bol pod vplyvom ďalšieho dominikána Tomása Ortiza, ktorý pôsobil v Karibiku a o Indiánoch tvrdil, že: „...sú hlúpejší ako osly, a že Boh nikdy nestvoril takú rasu (Indiánov), ktorá by v neresti klesla

⁶⁹ Stretnutie, pri ktorom bola dohoda uzavretá sa odohralo na podnet guatemalského biskupa Francisca Marroquina. Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 86.

⁷⁰ Eggenesperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 92.

⁷¹ Tamtiež.

⁷² Tamtiež, s. 144.

⁷³ Tamtiež, s. 93.

⁷⁴ „Zlaté obdobie“ (Goldene Zeit) misijnej činnosti je vzhľadom na vtedajšie pomery obdobím radosti, optimálnej, pre evanjelizáciu v najvyššej miere priaznivej situácie. Myslí sa obdobie, v ktorom sa misijná prax riadila podľa evanjeliových noriem. To platí pre misionárov i pre kristianizovaných. V jednotlivých regiónoch sa uskutočnilo toto obdobie v rôznych časových periódach (v priestore Karibiku sa neuskutočnilo vôbec, nikdy tam na jeho uskutočnenie neboli vytvorené vhodné podmienky a keď by už aj boli, tak domorodé ostrovné obyvateľstvo-Taínovia, už takmer neexistovali). V centrálnom regióne to bolo v období 1549-1552, v mexickom regióne v rokoch 1552-1560 a peruánsky región prežil svoje „zlaté obdobie“ v rokoch 1556 až 1561. Fernández OP, I.: c.d., s. 102-103.

⁷⁵ Eggenesperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 144.

⁷⁶ De Minaya bol spolu z ďalšími piatimi dominikánmi určený za duchovného sprievodcu na Pizzarovej vojenskej výprave do Peru (Z tohto počtu jeden zomrel už počas cesty loďou, ďalší v Paname a jeden sa čoskoro vrátil do Španielska). Po tom ako mal spory s Pizzarom pre zlé zaobchádzanie s Indiánmi, odišiel aj on a o niečo neskôr opustil Pizzara aj piaty dominikán Reginaldo de Pedraza. De Minaya potom vo svojich listoch informoval o pustošení Španielov na území Peru. Jediný, ktorý na výprave zostal až do konca bol Vincente de Valverde. On predniesol pred posledným vládcom Inkov Atahualpom asi najznámejšie conquistadorské requerimiento a predložil mu na uctenie kríž a Bibliu. Atahualpove odmietnutie (kríž aj Bibliu zahodil) sa stalo zámenkou na pustošenie Cuzca a Atahualpa bol aj napriek intervencii Karla V. v roku 1535 popravený. De Valverde nechal na zrúcaninách chrámu Slnka vybudovať dominikánsky kláštor a stal sa prvým biskupom Cuzca. V roku 1541 bol Indiánmi zavraždený. Porov.: Biermann OP, B.: c.d., s. 27-36 a Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 84.

⁷⁷ V rokoch 1518-1524 bol Loaysa dokonca magistrom rehole, t.j. jej najvyšším predstaveným sídliačim v Ríme.

hlbšie a ktorá ani v najmenšom nevlastní niektoré z kultúrnych dobier.⁷⁸ Minaya sa nevzdával a po istom čase našiel pre svoje zámery pochopenie u kráľovnej Izabely Portugalskej. Od nej získal aj odporúčanie na cestu do Ríma, kde sa stretol s pápežom a viedol presvedčiaciu kampaň priamo v kúrii. Pavol III. nakoniec Minayove argumenty a dôkazy uznal a 9. júna 1537 vydal bulu *Sublimis Deus* (v staršej literatúre známu tiež pod názvom *Veritas ipsa* - pozn. autora). Obsahovala štyri články, no najdôležitejší bol článok č. 3, v ktorom sa hovorí: „Vzhľadom na to, že Indiáni sú praví ľudia a sú schopní prijať kresťanskú vieru a prísť k nej čo najochotnejšie... Silou apoštolskej autority oznamujeme, že menovaní Indiáni a všetky ostatné národy, ktoré v budúcnosti budú oboznámené s kresťanstvom, hoci by aj stáli mimo kresťanstva, nesmú byť obratí o svoju slobodu a vlastníctvo majetku. Toto všetko môžu dediť a užívať dovoľným spôsobom a nesmú byť podrobovaní otroctvu. Prostriedky, ktoré by tomuto odporovali, budú považované za neplatné. Národy musia byť k viere pozvané prostredníctvom ohlasovania evanjelia.”⁷⁹ Po prvýkrát v dejinách Nového sveta boli touto bulou obyvateľom Ameriky uznané práva a súčasne sa ňou zaručovalo konanie misie výlučne mierovým spôsobom! Radosť z dosiahnutého úspechu ale netrvala dlho. Kardinálovi Loaysovi a jeho stúpencom sa bula stala trňom v oku a robili všetko pre to aby dosiahli jej zneplatnenie. Odporúčanie, ktorá dala kráľovná Minayovi na cestu do Ríma Loaysa spochybnil a považoval ho za neplatné, lebo bolo udelené bez vedomia kráľa a Indickej rady. Pápež Pavol III. nakoniec na nátlak koruny a Indickej rady 19. júna 1538 podpísal odvolanie buly *Sublimis Deus*.⁸⁰ Loaysa sa s tým neuspokojil a jeho útoky sa obrátili proti Minayovi. Ten bol potrestaný zákazom vykonávania verejnej duchovnej služby a musel zostať v domácom väzení bez vonkajších kontaktov vo Valadollide. Zlomený a opustený odišiel okolo roku 1545 z rehole dominikánov ku kanonickým augustiniánom⁸¹ a na intervenciu Las Casasa sa mohol vrátiť do Ameriky, kde v roku 1562 zomrel.⁸²

Po skúsenosti so smutným osudom buly *Sublimis Deus* sa obhajcovia Indiánov na nejaký čas vo verejnom styku so svetskými i duchovnými predstavenými správali pasívne a zaujali opatrnejší postoj. Neprestali však v presvedčacom úsilí a postupne opäť získali na svoju stranu niekoľko vplyvných osôb. Ich úsilie sa navrátilo ku snahe dosiahnuť zlepšenie postavenia domorodcov v španielskych amerických kolóniách zmenou platného právneho poriadku a myšlienkovu nadviazali na dedičstvo burgoských a valladolidských zákonov. V dohľadnom čase sa podarilo dosiahnuť ďalší dielčí úspech, najmä zásluhou osobného nasadenia a charizmy Bartolomé de Las Casasa. Dňa 20. novembra 1542 boli v Barcelone promulgované a 4. júna toho istého roku ešte doplnené *Leyes nuevas*-Nové zákony. Bola to zbierka zákonov týkajúcich sa noriem správania sa Španielov k obyvateľstvu na obsadených územiach a právnych aspektov z toho vyplývajúcich. Svojím obsahom znamenali koniec jednej etapy conquisty a nastolovali úplne nový právny a administratívny poriadok. Z ich celkového počtu 54 až 23 garantovalo zachovanie rozličných práv pre Indiánov. Nariaďovali pomerne radikálne zmiernenie *encomiendas* a jej dopadov na domorodé obyvateľstvo.⁸³ Žiaľ ani Nové zákony nepobudli

⁷⁸ Biermann OP, B.: c.d., s. 39.

⁷⁹ Tamtiež, s. 45-46.

⁸⁰ Eggersperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 82.

⁸¹ Tamtiež.

⁸² V Amerike založil prvý kňazský seminár zameraný výlučne na prípravu diecézneho kleru na misijné pôsobenie medzi nekresťanmi. Okrem toho založil inštitút “Reformovaných klerikov sv. Petra” a pápež Pavol IV. ho menoval za jeho hlavného predstaveného. Biermann OP, B.: c.d., s. 46-47.

⁸³ Napr. zákony 20, 31 a 40 nariaďovali aby *audiencias* (kráľovské súdne dvory na území amerických kolónií, pôsobili aj ako protiváha vplyvu guvernérov) prísne trestali previnenia kolonistov voči Indiánom; 21, 22 a 23 zaručovali aby zotročení Indiáni boli sprostí tohto stavu a ďalší aby neboli zotročovaní; podľa zákona 25 sa pri trestaní domorodcov za rôzne priestupky mali sudcovia vyhýbať trestom smrti a nikto zo slobodných Indiánov odsúdených na trest smrti nemal byť poslaný na lov perál; 34 Indiáni nesmeli byť vyhánaní a ani presídľovaní zo svojich domovov; 35 všetci Indiáni podrobení

v platnosti dostatočne dlho na to, aby v praxi zmenili pretrvávajúci stav. Na nátlak mexických a peruánskych encomienderos boli niektoré kľúčové zákony výnosom Karla V. z 20. októbra 1545 zrušené,⁸⁴ a tak sa sľubne vyzerajúce zákony zmenili len na manifest. O ich presadenie v plnej miere sa v Paname pokúsil dominikán Pablo de Torres, narazil však na tvrdý odpor conquistadorov (niektorých za ich postoje k domorodcom aj exkomunikoval) a v roku 1554 musel opustiť diecézu, v ktorej pôsobil. Prezident Indickéj rady, kardinál de Loyasa ho obžaloval a za trest musel zostať v Španielsku a nikdy sa nevrátil do Ameriky.⁸⁵

Las Casas sa ešte v tom istom roku ujal spravovania svojej diecézy v Chiapas a aj naďalej sa venoval slovom i písmom obhajobe Indiánov. Najväčší zápas ho však ešte len čakal. Po tom, ako sa zriekol biskupstva a vrátil sa do Španielska, sa v dominikánskom kláštore San Pablo vo Valladolid stretol v tzv. Valladolidskej dišpute s Juanom Ginesom de Sepulvedom, v tom čase najznámejším španielskym filozofom, teológom a humanistom, Cortesovým stúpencom, priateľom Erasma Rotterdamského a prekladateľom Aristotelovej Poetiky do latinčiny. Obaja aktéri dišputy boli už v pokročilom veku, Las Casas mal 76 a Sepulveda 71 rokov. Diskusia trvala s prestávkami niekoľko mesiacov (1551-1552) a jej rozhodcovskú komisiu tvorilo 15 právnikov, teológov a členov rôznych kráľovských rád. V jej čele stál Domingo de Soto OP a medzi jej členmi boli z radov dominikánov ešte Melchior Cano a Bartolomé Carranza de Miranda.⁸⁶ Otázok dišputy bolo viac, no najdôležitejšie boli tie, ktoré pojednávali o spôsobe konania kresťanskej misie, conquisty ako takej a schopnosti Indiánov používať rozum. Sepulveda vo svojom päťstranovom pojednaní hájil názor, že Indiáni sú „podriadení Španielom rovnako ako deti svojim rodičom a ženy mužom“, a že „je medzi nimi a Španielmi taký rozdiel ako medzi opicou a človekom“.⁸⁷ Inými slovami si domorodci v Novom svete zasluhovali postavenie večnej sociálnej podriadenosti a to primárne na základe prirodzeného zákona a sekundárne na základe španielskej vojenskej prevahy. Ako barbari (Sepulveda nazýval Indiánov homincoli, čiže málo, alebo vôbec nerozumní - pozn. autora) mali byť predurčení na otroctvo a každé domorodé odmietnutie poslušnosti a podriadenosti sa tak stávalo pre dobyvateľov dostatočným dôvodom na použitie sily.⁸⁸ Svojimi postojmi tak Sepulveda zaplietol Indiánov do strašnej kolektívnej viny a pod touto zámienkou ich bezvýhradne vydal Španielom a vyniesol nad nimi kolektívny súd.⁸⁹ Las Casas oponoval tým, že conquista má byť nenásilným zabývaním sa na nových územiach roľníckou a pastierskou kolonizáciou. Proti Sepulvedovým argumentom o prirodzenom predurčení Indiánov na otroctvo postavil historický kontext, zrkadlo o tom, že aj v antike existovala modloslužba, ľudské obety a zvrátené rituály.⁹⁰ Chcel tým poukázať na to, že predkolumbovské indiánske spoločenstvá spĺňajú kritériá civilizovanej spoločnosti porovnateľné s klasickými civilizáciami staroveku a antiky a v mnohých ohľadoch v ničom nezaostávajú za Rimanmi a Grékmi.⁹¹ V otázke práva na konanie kresťanskej misie použil Sepulveda argument nazývaný *ecclesia militans*, podľa ktorého podmanenie, hoci aj s použitím sily, je pre kristianizáciu nevyhnutným a prispieva

encomiende nesmeli jej byť podrobení „na veky“ a ani ako súčasť dedičstva a v priebehu jednej generácie mohli opäť nadobudnúť slobodu; 38 zaručoval postupné znižovanie daní platených encomienderom atď. Dussel, E.: *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 86 a Fernández OP, I.: c.d., s. 114-115.

⁸⁴ Fernández OP, I.: c.d., s. 115 a Eggensperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 144.

⁸⁵ Dussel, E.: *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 93.

⁸⁶ Eggensperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 98.

⁸⁷ Carrasco, D.: *Náboženství Mezoameriky*. Praha 1998, s. 20.

⁸⁸ Tamtiež.

⁸⁹ Höffner, J.: c.d., s. 238.

⁹⁰ Ako jeden z prvých, ktorí bránili rovnakú prirodzenosť Indiánov so všetkými ostatnými ľudskými rasami bol Pedro de Cordoba OP, ktorý už pred rokom 1520 vo svojom diele „*Doctrina Christiana*“ napísal: „Všetci ľudia sú stvorení Bohom a majú rovnakú prirodzenosť, lebo všetci majú jedného praotca Adama a jednu pramatku Evu.“ Gutiérrez OP, G.: c.d., s. 59.

⁹¹ Carrasco, D.: c.d., s. 21.

k blahu evanjelizovaných. Las Casas naopak považoval pre proces ohlasovania evanjelia každý druh intervencie za škodlivý a namietať, že keď sa podarilo kristianizovať nenásilnou formou kultúry antiky, majú pre to predpoklady aj domorodé kultúry Ameriky.⁹² V tomto kontexte existuje jediná cesta, ktorou sa misijná prax môže uberať a to cesta kresťanského pokoja, spolúcitenia a solidarity. Dišputa sa skončila v roku 1552 bez jednoznačného víťaza, no napriek tomu sa Las Casasovi a jeho stúpencom podarilo získať na svoju stranu viacerých vplyvných ľudí, medzi nimi aj akademikov pôsobiacich na univerzitách. Význam tohto fóra sa ukázal až o niečo neskôr a argumenty, ktoré zazneli v prospech pôvodného obyvateľstva sa dostali do širšieho povedomia cirkevnej i svetskej hierarchie aj za hranicami Španielska. V prospech Las Casasa vyznela skutočnosť, že na rozdiel od Sepulvedu (nikdy nebol v Amerike) veľmi dobre poznal pomery v španielskych amerických kolóniách a mohol sa oprieť o svedectvá a dôkazy očitých svedkov, hoci sa debaty nezúčastnili nijaký domorodci.⁹³ Enrique Dussel Valladolidskú dišputu považuje za jednu z najdôležitejších, aká kedy vôbec bola v Európe vedená o podstate človeka a o kultúrach tretieho sveta, a to argumentmi na úrovni prirodzeného ľudského rozumu, ako aj vo svetle kresťanskej viery.⁹⁴

ZÁVER

Valladolidské vystúpenie bolo jedným z posledných verejných podujatí na ktorom sa Bartolomé de Las Casas zúčastnil. Usadil sa v Španielsku a od roku 1561 žil v kláštore Nuestra Señora de Atocha v Madride utiahnutý do ústrania sa venoval písaniu.⁹⁵ O päť rokov neskôr tu 18. júla 1566, tento najväčší obhajca domorodých Indiánov, vo veku 82 rokov zomrel. Odkaz, ktorý zanechal, žil ďalej a desiatky jeho rehoľných spolubratov a žiakov pokračovali v započatom úsilí. Našli sa však aj takí, ktorí jeho smrť zbabelo využili a nevyberavým spôsobom zaútočili na jeho celoživotné dielo.⁹⁶ Jeho odporcom sa dokonca viac ako tristo rokov darilo zabráňovať kompletnému vydaniu diela *Historia de las Indias*, ktoré v plnom znení vyšlo až na prelome rokov 1875/76!⁹⁷ Casasova smrť prišla akoby symbolicky v období, keď sa

⁹² Eggensperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 95-102 a Kohler, A.: Vorlesungen im Sommersemester 2000/01: Globalisierung II., Philosophische Fakultät der Wiener Universität, 8. júna 2001.

⁹³ Kohler, A.: Vorlesungen im Sommersemester 2000/01: Globalisierung II., Philosophische Fakultät der Wiener Universität, 8. júna 2001.

⁹⁴ Sievenrich SJ, M.: Obráčení Bartoloměje de Las Casas. TT, 1992, roč. 3, č. 1, s. 38.

⁹⁵ Je autorom desiatok pojednaní, štúdií a správ (tzv. relaciones). Najznámejšie z jeho diel sú: *Historia general de las Indias*, *Apologética Historia sumaria*, *Brevisima relación de la destrucción de las Indias occidentales* (zakázaná tribunálom v Zaragoze), *Confesionario*, *Aquí se contienen treinta proposiciones muy juridicos*, *Questio de imperatoria vel regia potestate*, *De unico vocationis modo*, *De thesauris atd'..*

⁹⁶ Jedným z takýchto prípadov bol v roku 1571 vydaný Posudok z Yucay (*Parecer de Yucaya*). V ňom dominikán Garcia de Toledo (bratranec, spovedník a osobný radca vicekráľa Peru Francisca de Toledo) spochybňuje Las Casasove metódy, úsilie a dosiahnuté úspechy v boji za ochranu a práva domorodcov. Gutiérrez OP, G.: c.d., s. 65-66. De Toledo v úvode k svojmu memorandu na adresu Las Casasa píše: „Príčina všetkých týchto zlých omylov, ktorých obeťou sa stal Váš cisársky majestát a jeho Rada a jeho vicekráľi a guvernéri a súdy a početní katolíci a kazatelia a koniec koncov vo svojej dôverčivosti celé kresťanstvo, je jeden jediný muž. Tento muž je rehoľník zo Santo Dominga menom Bartolomé de Las Casas.“ Tamtiež, s. 71. „Bartolomé de Las Casas intrigoval za to, že Indiáni môžu zákonne obdržať tituly kráľov a náčelníkov krajiny ako jej prirodzení páni. To je predsa najväčšia nepravda, ktorá bola kedy povedaná o Západných Indiách.“ a „Svojimi klamstvami nešlo Las Casasovi o nič iné len o to, ako Vašej výsosti vziať panstvo, z ktorého Vám Boh a jeho zástupca dal a tým zavrieť brány Západných Indii pre veľké dobrá a otvoriť ich pre hroznú nepravosť.“ Okrem týchto útokov nazýva Las Casasa kniežat'om temnoty atd'.. Tamtiež, s. 77-78.

⁹⁷ Eggensperger OP, T.- Engel OP, U.: c.d., s. 145.

v amerických kolóniách končí tzv. zlaté obdobie misijnej činnosti. Okolností, ktoré k tomu viedli bolo viac:

1. Ochabnutie misijného elánu, najmä u tých rehoľníkov, ktorí prichádzali v nových expedíciách od druhej polovice 16. storočia.
2. Stále silnejúca kontrola všetkých oblastí misijnej činnosti zo strany Filipa II. a jeho úradníkov. Štátna pokladnica bola prázdna a panovník zadlžený. Realizácia preberania väčšieho dohľadu aj nad kompetenciami ktoré boli v uplynulých rokoch prenechané biskupom a rehoľníkom.
3. Konfrontácia rehoľníkov a biskupov. Proti charismatickej autonómii reholí rástla na jednej strane snaha po centralizácii hierarchických štruktúr a na druhej strane snaha včleniť do nich aj rehoľníkov v duchu napomáhania uskutočňovaniu záverov Tridentského koncilu.⁹⁸

K ďalším príčinám tohto stavu je potrebné pripočítať aj nezhody a súperenie medzi jednotlivými rehoľami a názorovými skupinami v ich štruktúrach, pevne zakotvený systém Patronátu, zasahovanie do právomocí rehoľných predstavených a nie príliš úspešné realizovanie zákonov a nariadení v prospech domorodcov. Pápeži, zaneprázdnení zápasom na dvoch frontoch (reformačné hnutia a turecké nebezpečenstvo) mali dosť európskych starostí. Mnohé naliehavé záležitosti sa riešili nedôsledne, alebo sa neriešili vôbec a tak prenechanie správy a kontroly nad misijnou činnosťou katolíckym panovníkom Portugalska a Španielska prišlo rímskej kúrii celkom vhod. Napriek viacerým neúspechom a nepochopeniu u súčasníkov malo nasadenie dominikánov veľký význam a nezostalo bez odozvy - v priebehu niekoľkých málo rokov bola zahájená sociálna koloniálna politika.⁹⁹ Minimálne sa zlepšil prístup misionárov k evanjelizovaným. Už na druhom koncile mexickej cirkvi (zvolaný biskupom Alonsom de Montúfarom OP v rokoch 1567-1568) sa v konštitúcii č. 7 výslovne hovorilo: „Nikto nesmie byť pokrstený proti svojej vôli“.¹⁰⁰ Dobrovoľný krst považoval za jeden z pilierov pokojnej misie už Las Casas a vyjadril sa, že je potrebné uprednostniť slobodného neveriaceho pred zotročeným kresťanom.¹⁰¹ Taktiež biskup z Popayánu Juan del Valle¹⁰² na synodách, ktoré sa uskutočnili pod jeho vedením v rokoch 1555 a 1558 prijal celý rad opatrení na ochranu Indiánov.¹⁰³ Dominikánske pozdvihnutie varovného hlasu za pokojnú a mierovú evanjelizáciu našlo odozvu u viacerých poslucháčov z radov nasledujúcich generácií a do španielskych amerických kolónií prúdili až do 19. storočia každoročne stovky rehoľných misionárov. Najviac ich prišlo ešte v priebehu 16. storočia-5 418 v 415 výpravách.¹⁰⁴ Štafetu zápasu o dôstojné

⁹⁸ Fernández OP, I.: c.d., s. 118 a Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 96-99.

⁹⁹ Höffner, J.: c.d., s. 196.

¹⁰⁰ Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 97.

¹⁰¹ De Freitas, C.: c.d., s. 48.

¹⁰² Dobrovoľne sa zriekol katedry na univerzite v Salamanca a stal sa bojovníkom za práva Indiánov. V čase konania Tridentského koncilu sa vydal s množstvom dôkazového materiálu do Ríma. Počas cesty na koncil spolu so svojim sprievodcom záhadne zmizol a jeho telo sa nikdy nenašlo. Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika, s. 91.

¹⁰³ Dussel, E.: Les évêques hispano-américains, défenseurs et évangélistes de l'indien 1504-1620. Wiesbaden 1970, s. 201n.

¹⁰⁴ Z toho v františkánov 2 782 v 214 výpravách, dominikánov 1 579 (102), jezuitov 351 (29), augustiniánov 348 (28), mercedariánov 312 (35), karmelitánov 28 (3) a ostatní 18 (4). Z radov dominikánov odišlo na španielsku americkú misiu od 16. do 19. storočia 1 837 bratov v 129 výpravách. Všetkých mužských rehoľných misionárov na túto misiu v štyroch sotočiach odišlo úctyhodných 15 097 bratov v 1 068 výpravách. Morán, B.: El envío de misioneros a América durante la época española. Salamanca 1977, s. 536-537. Z uvedených čísel vyplýva, že napočítnejšiu misiu mali františkáni. Tí podľa údajov z roku 1559 disponovali 80 klášťami a domami s asi 380 rehoľníkmi. Dominikánov bolo v tom čase asi 210, augustiniánov 212. Počet domov a kláštorov bol u oboch týchto reholí rovnaký - 40. Ricard, R.: La conquête spirituelle du Mexique. Paris 1933, s. 35.

postavenie a zaobchádzanie s Indiánmi po dominikánoch prebrali postupne iné rehole.¹⁰⁵ Na myšlienku zakladania Osád slobodných Indiánov nadviazali najmä jezuiti budovaním redukcií. Tieto predstavovali jeden z vrcholov misijného snaženia, vedomia a činnosti, ku ktorému vtedajšie kresťanstvo bolo schopné dospieť. Redukcie neboli len formou protestu proti koloniálnemu systému, ale prinášali domorodcom aj úľavu a oslobodenie od podrobenia encomiende. Konečné riešenie v otázke encomiendy na území španielskych kolónií v Amerike priniesol až jej definitívny zákaz v roku 1720.¹⁰⁶ Žiaľ, tohto historického medzníka sa nedožil ani jeden z tých, ktorí zrušeniu jarma encomiendy zasvätili svoje životy a mnohí v tomto zápase priniesli aj obeť najvyššiu. Napriek veľkej snahe všetkých v prospech Indiánov zaangažovaných, ťažko dnes odhadovať nakoľko a v akej miere bola konverzia Indiánov úprimná, lebo v tom všetkom sa pomerne skoro naučili, že požadovaný súhlas „si señor“ je nástrojom prežitia.¹⁰⁷ Trauma z kolonizácie sprevádzanej súbežnou kristianizáciou pretrvávala v radoch domorodcov ešte dlho a cirkev v Strednej a Južnej Amerike sa s jej dedičstvom konfrontuje dodnes.¹⁰⁸ Berúc do úvahy všetku historickú ohraničenosť, možno konštatovať, že dominikáni 16. storočia si za svoje účinkovanie v neľahkom modeli tzv. symbiotickej evanjelizácie zaslúžia uznanie. Ako ideológovia oslobodzovacieho procesu domorodých Indiánov spod inštitucionálneho útlaku kolonistov sa výrazným spôsobom zapísali do dejín misijnej činnosti latinskoamerickej cirkvi. Svojimi postojmi ovplyvnili budúce generácie misionárov, teológov a politikov. Vniesli lásku, solidaritu a súcit do procesu kristianizácie tak ako si to ohlasovanie evanjelia vyžaduje: „Radujte sa s radujúcimi, plačte s plačúcimi! Navzájom rovnako zmýšľajte; a nezmýšľajte vysoko, ale prikláňajte sa k nízkym.“¹⁰⁹ Ľudia ako Las Casas verili v základnú ľudskú totožnosť Indiánov a mali snahu pochopiť ako indiánsky svet funguje a ako je možné ho spojiť s európskym kresťanským životným štýlom.¹¹⁰ Nezlomení neúspechmi a nepochopením sa takto zmýšľajúci dominikánski misionári stali predstaviteľmi prorockého prúdu, ktorý nielen v 16. storočí viackrát vyrazil na povrch reprezentovaný rozličnými postavami a odohrávajúc sa vždy v iných historických súvislostiach. Myšlienky týchto veľkých postáv duchovného zápasu v Strednej a Južnej Amerike našli odozvu v prakticko-politickej teológii obdobia nekoloniálneho oslobodenia a v druhej polovici minulého storočia poskytli ideologickú základňu teológii oslobodenia.¹¹¹ V historickej rekonštrukcii latinskoamerickej teológie sa to pokúsil definovať jeden z najväčších historikov tohto obdobia Enrique Dussel, keď poznamenal: „S dominikánmi prišla do Ameriky teológia oslobodenia.“¹¹²

Mgr. Gabriel Hunčaga OP; Dominikánsky dom, Jánošíkovská 754,
Dunajská Lúžna 900 42 (gaboh@pobox.sk)

¹⁰⁵ Od 17. do 19. zaznamenal prílev dominikánskych misionárov rapidný úpadok. V 17. storočí prišlo len 138 nových bratov v 17 expedíciách, v 18. storočí 116 (9) a v 19. storočí len 4 (1). Príčin je niekoľko: vnútorná reforma rehole zasiahnutej reformáciou, kríza povolání v Európe a postupné budovanie členskej základne z radov pôvodného obyvateľstva a miešancov, čo si už nevyžadovalo taký veľký počet rehoľníkov prichádzajúcich z európskych provincií. Morán, B.: c.d., s. 536–537

¹⁰⁶ Eggensperger OP, T.- Engel OP, U.: , s. 88.

¹⁰⁷ Suess, P.: c.d., s. 216.

¹⁰⁸ Neznámy autor jednej mayskej kroniky z čias conquisty napísal: „Kristianizovali nás, ale popritom nás hnali z jednej strany na druhú ako zvieratá. Vzorní kresťania sem prišli s pravým Bohom, ale toto bol len začiatok našej biedy, začiatok našich poplatkov, začiatok ožobračovania, začiatok konfliktov so strelnými zbraňami, začiatok vyhnanja všetkých, začiatok zotročenia...“ Suess, P.: c.d., s. 215.

¹⁰⁹ Rim 12,15-16.

¹¹⁰ Carrasco, D.: c.d., s. 21-22.

¹¹¹ Gibellini, R.: Teológia XX. Storočia. Teológia oslobodenia, Prešov 1999, s. 266.

¹¹² Dussel, E.: Historia general de la Iglesia en América Latina, s. 304.

Literatúra:

Artera, A. a kol.: Dějiny Španělska. Praha 1995.

Biermann OP, B.: Die Anfänge der Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru. Archivium fratrum praedicatorum (ďalej AFP), Romae 1943, roč. 13, s. 5-58.

Biermann OP, B.: Las Casas und Bartolomé de Carranza. AFP, Romae 1962, roč. 32, s.339-353.

Biermann OP, B.: Lascasiana, unedierte Dokumente von fray Bartolomé de Las Casas. AFP, Romae 1957, roč. 27, s. 338-358.

Brevisima relación de la destrucción de las Indias occidentales. O Zemí Indijských pustošení a vyliďňování zpráva najstručnejší, pr. Gel, F., Praha 1954.

Carrasco, D.: Náboženství Mezoameriky. Praha 1998.

Conquista und Evagelisation. 500 Jahre Orden in Lateinamerika, ed. Sievenrich SJ, M., Mainz 1992.

Delgado, M.: Las Casas vor Karl V. Archiv für Kulturgeschichte, 2000, Band 84, Heft 2, s. 313-346.

Dörmann, J.: Poučení z misií. Teologické texty, 1992, roč. 3, č. 1, s. 8-10.

Dussel, E.: Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika. Mainz 1988.

Dussel, E.: Historia general de la Iglesia en América Latina. Bd. I/1: Introducción general, Salamanca 1983.

Dussel, E.: Les évêques hispano-américains, défenseurs et évangélistes de l'indien 1504-1620. Wiesbaden 1970.

Eggensperger OP, T.: Der Einfluss des Thomas von Aquin auf das politische Denken des Bartolomé de Las Casas im Traktat „De imperatoria vel regia potestate“. Münster 2000.

Eggensperger OP, T.- Engel OP, U.: Bartolomé de Las Casas. Mainz 1992.

Estensoro, J.: Les pouvoirs de la parole. La predication au Peru: de l'évangélisation a l' utopie, Annales 1996, Band 6, s. 1225-1257.

Gutiérrez OP, G.: Gott oder das Gold. Freiburg im Breisgau 1990.

Gutiérrez OP, G.: Theologie der Befreiung. Mainz 1992 (10. vyd.).

Hehrlein, Y.: Mission und Macht. Die politisch-religiöse Konfrontation zwischen dem Dominikanerorden in Peru und dem Vizekönig Francisco de Toledo (1569-1581), Walberberger Studien, Band 16, Mainz 1992.

Höffner, J.: Kolonialismus und Evangelium. Trier 1972 (3.vyd.).

Konetzke, R. : Christentum und Conquista im spanischen Amerika. In: Saeculum, München 1972, roč. 23, s. 59-73.

Kubíková, J.: Křesťanská misie v 16.-18. století. Brno 2001.

Morán, B.: El envío de misioneros a América durante la época española. Salamanca 1977.

Ondruš SJ, R.: Kontroverzné jubileum. Viera a život, 1993, roč. 3, č. 3, s. 40-53.

Ricard, R.: La conquête spirituelle du Mexique. Paris 1933.

Royal, R.: Kolumbovo zapomenuté dedičství. Proglas-revue pro politiku a kulturu, 1992, roč. 3, č. 10, s. 11-19.

Sievenrich SJ, M.: Obráčení Bartoloměje de Las Casas. Teologické texty, 1992, roč. 3, č. 1, s. 37-38.

Slavík, I.: Dobyť Mexika očima poražených. Proglas-revue pro politiku a kulturu, 1992, roč. 3, č. 10, s. 20-24.

Slavík, I.: Objevení Ameriky – chvála nebo hana? Proglas-revue pro politiku a kulturu, 1992, roč. 3, č. 10, s. 25-29.

Zusammenfassung

Tätigkeit der Dominikaner in Mittel- und Südamerika im 16. Jahrhundert

Gabriel Hunčaga

Die vorgelegte Studie behandelt in historischen Zusammenhängen die Entwicklungstendenzen, die maßgebend die Christianisierung der Mittel- und Südamerika in der geforschten Zeitspanne beeinflusst haben. Es geht vor allem um die enge Verbindung zwischen der Conquista und der sog. geistlichen Eroberung - also der christlichen Mission an sich. Es wird hier in groben Zügen die Entstehung und Entwicklung von Rechtsnormen und Institutionen der Spanischen Krone (Casa de contratación, Consejo de Indias usw.) gezeigt, deren Gesamtheit unter dem Namen Patronatsrecht bekannt geworden ist und auf die Abhängigkeit der Mission von der Spanischen Krone hinweist, die daraus folgert. Weiter werden hier einige ausgewählte Begriffe (encomienda, repartimiento, requerimiento, „Goldene Zeit“ usw.) erklärt, die zum Verständnis der Situation, in die die spanische Mission gelangte (samt der konkreten, in der Praxis von Missionären angewandten Vorfahren und Methoden) wichtig erscheinen.

Der meiste Text wird der eigentlichen Tätigkeit der Dominikaner gewidmet, und vor allem ihren Bemühungen - seit ihrer Ankunft im Jahre 1510 bis zur zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts - um die Anerkennung der Rechte der einheimischen Indianer. Auf dem Hintergrund der Aktivitäten einzelner Persönlichkeiten (Antonio de Montesinos, Bernardino de Minaya, Bartolomé de Las Casas usw.) und Gruppen wird der Kampf gegen die institutionelle Unterdrückung und gegen die Kolonisten in dessen einzelnen Etappen beschrieben. Vorerst die Bemühungen um die Entlassung der Gesetznormen (1512 Gesetze von Burgos, 1513 Gesetze von Valladolid und 1542 Neue Gesetze), dann die Erklärung der Bulla Sublimis Deus im Jahre 1537 und schließlich die Bemühungen um den Aufbau von „Dörfern der freien Indianer“ (Los pueblos de liberos Indios). Es wird vor allem die Ambivalenz zwischen der Tätigkeit der Missionäre und der Ordensleute unterstrichen, vor allem in den Reihen der Dominikaner selbst, ihre innere Auseinandersetzungen einberechnet.

Schließlich widmet sich Autor dem Disput zwischen Sepulveda und Las Casas in Valladolid, die zu den wichtigsten je in Europa über das Wesen des Menschen und über die Kulturen in der dritten Welt geführten Disputen (zwar mit Argumenten auf dem Niveau des naturrechten Verstands, als auch im Lichte des christlichen Glaubens) gerechnet wird.

Zum Abschluß werden kurz die Auswirkungen der Tätigkeit der Dominikaner in der spanischen Mission auf dem Gebiet der Mittel- und Südamerika ausgewertet, insgesamt mit den Bedingungen, die zum Ende der „Goldenen Zeit“ in den spanischen Kolonien in Amerika geführt hatten. Die Studie beinhaltet eine ganze Menge von Notizmaterialien mit statistischen Daten, Zitierungen von Dokumenten und chronologischen Angaben zur besseren Orientierung des Lesers.